

Psikososyal Destek Çalışmalarında

AFET DÖNEMİNDE ÇOCUKLARA YAKLAŞIM REHBERİ

ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Psikososyal Destek alışmalarında

AFET DÖNEMİNDE

ÇOCUKLARA YAKLAŞIM REHBERİ

2023

Editör

Dr. Musa ŞAHİN

Hazırlayanlar

Mustafa BİLİR

Güliden GÜNEŞLİGÜN

Çiğdem ÜNLÜ ÇEBER

Elif TOYAR

Emel ÖZTÜRK

Katkıda Bulunanlar

Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN

İletişim

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Eskişehir Yolu
Söğütözü Mahallesi. 2177. Sokak No:10/A Çankaya ANKARA

Tel: +90 (312) 705 55 00 | Fax: +90 (312) 705 55 49

www.aile.gov.tr

İÇİNDEKİLER

- 03** Psikolojik İlk Yardım (PiY)
- 05** Psikolojik İlk Yardımın Temel İlkeleri
- 09** Afet Döneminde Çocuklara Yaklaşım
- 21** Afet Döneminde Özel Gereksinimli Çocuklara Yaklaşım
- 23** Afet Döneminde Çocukların Duygusal ve Davranışsal Tepkileri
- 25** Afet Döneminde Çocukların Ailelerine Yönelik Rehberlik Çalışmaları
- 31** Çocukların Gelişim Dönemlerine Göre Ailelere Yönelik Rehberlik Çalışmaları
- 40** Afet Döneminde Kuruluş Bakımına Alınan Çocuklara Yaklaşım
- 46** Yas Döneminde Çocukla İletişim
- 51** Hangi Durumlarda Bir Ruh Sağlığı Uzmanına Başvurulmalıdır?
- 52** Afet Döneminde Psikososyal Destek Çalışmaları Yapmak Üzere Sahada Görevlendirilen Personelin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Bu rehber, çocuk bakım kuruluşlarında ve sahada görevli personelin afet döneminde psikososyal destek çalışmalarında dikkat etmesi gereken ilkeleri içermektedir.

Afet dönemlerinde, toplumun incinebilir gruplarından biri olan çocuklar, yetişkin bireylere göre afetlerin etkisini daha yoğun ve daha uzun süre hissedebilmektedir.

Çocukların afete verdikleri tepkiler; yaşlarına, gelişim özelliklerine, ailesi veya tanıdığı diğer kişilerin yaralanmasıyla ya da kayıpla karşılaşmalarına, evlerinden ve alıştıkları çevreden ayrılmalarına ve önceki travmatik yaşam deneyimlerine bağlı olarak değişebilmektedir.

Afet döneminde, çocuk dostu alanlar ile çadır ve konteyner alanlarında yapılan çalışmalarla çocukların durumlarının değerlendirilmesi ve güçlü yönlerinin desteklenmesi gibi unsurlar koruyucu ve önleyici tedbirlerin hayata geçirilmesi için önemlidir. Her çocuk özelinde ebeveyn / kardeş / arkadaş kaybı, kronik bir rahatsızlığın varlığı, öz kıyım düşüncesi, yaşam alanının kaybedilmesi gibi faktörlerden kaynaklanabilecek risklerin değerlendirilmesi, normalleşme sürecinin yapılandırılmasında önem taşır.

Türkiye'de yaşanabilecek her tür ve ölçekteki afet ve acil durumlara etkin müdahale için görev alacak kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve gerçek kişileri kapsayan **Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)** çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.

TAMP'a ilişkin bilgi edinmek için yandaki kare kodu kullanabilirsiniz.

Bakanlığımız afet bölgesinde afetten etkilenen bireylere yönelik psikososyal destek hizmetlerinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının ana çözüm ortağıdır.

Çocuklara yönelik yürütülecek psikososyal destek çalışmalarında Bakanlığımızca hazırlanan **Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri Kapsamında Çocuk, Yetişkin ve Çalışanlar için Bilgilendirme Broşürleri**'nden yararlanabilirsiniz.

Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Hizmetleri Kapsamında Çocuk, Yetişkin ve Çalışanlar İçin Bilgilendirme Broşürleri'ne yandaki kare kodu kullanarak ulaşabilirsiniz.

Psikolojik yaralanma, fiziksel yaralanma gibi görünür değildir; ancak özellikle yıkıcılığı yüksek olan krizler, doğal afetler ya da terör saldırıları gibi travmatik olaylar her bireyde farklı alanda ve düzeyde etkiler bırakabilir. Afet durumlarında bireylere yapılacak psikolojik ilk müdahalenin doğru bir şekilde planlanması ve uygulanması hem bireysel hem de toplumsal iyileşme sürecini kolaylaştıracaktır.

Psikolojik ilk yardım (PİY) bireysel ve/veya toplumsal düzeyde ciddi kriz yaratan afetler, kazalar **gibi olaylar sırasında ya da sonrasında "hemen yardım edilmesi"** prensibiyle yürütülen destekleyici ve pratik yardımdır.

Erken dönemde yürütülen psikososyal destek çalışmaları ile bireylerin **fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması** amaçlanmaktadır.

PİY, travmatik olayın süresi ve türüne göre bazı durumlarda günlerce ya da haftalarca uygulanabilmektedir.

PİY, eğitimini almış herkes tarafından uygulanabilir. PİY eğitimi, travmatik olayı yaşayan bireylere nasıl davranılması ve konuşulması gerektiğinin bilinmesini sağlar.

PİY, desteğe ve yardıma ihtiyaç duyan bireye sunulan kısa süreli destekleyici bir müdahale olup bir tedavi yaklaşımı değildir.

Travmatik olayı yaşayan herkes psikolojik ilk yardıma ihtiyaç duymayabilir ya da bu yardımı istemeyebilir.

“Yardım istemeyen kişileri **zorlamayın**, sadece destek istediklerinde kolayca **ulaşılabilir olun.**”

Afet durumlarında sakin olmak ve anlayış göstermek, bireyin kendisini daha güvende hissetmesine yardımcı olur. Bir süre sessiz kalmalı ve bireye, isterse sizinle paylaşımda bulunması için gerekli alanı tanınmalısınız. Bazen sessizlik, konuşmaktan daha faydalı olabilir.

“Birey konuşmak istemiyorsa, **sessizce eşlik edin.**”

İZLEYİN

- ▶ **Güvenliği kontrol edin.** Çevredeki binaların yıkılması ya da aşırı yağış gibi olası tehlikelerin farkında olun ve kendi güvenliğinizin risk altında olmadığından emin olun. Güvenli bir alanda olmaya çalışın.
- ▶ **Acil temel ihtiyaçları olan bireyleri kontrol edin.** Yaralanmış ve kurtarılmaya ihtiyacı olan, olumsuz hava koşullarında yırtık veya yetersiz kıyafetler gibi belirgin temel ihtiyaçları olan bireyleri kontrol edin.
- ▶ **Yoğun stres tepkileri gösteren bireyleri kontrol edin.** Hızlı nefes alıp verme, aşırı titreme, kontrolsüzce hareket etme gibi yoğun stres tepkileri veren bireyleri izleyin.

DİNLEYİN

- **Desteğe ihtiyacı olabilecek bireylere yaklaşın.** Kendinizi tanıttın, kim olduğunuzu, hangi kurum ya da kuruluş için çalıştığınızı ve orada bulunma sebebinizi basit ve anlaşılır şekilde açıklayın.
- **Bireylerin ihtiyaçlarını ve endişelerini sorun.** Bireylerle ilk temasta ihtiyaçlarını ve endişelerini sorun; ancak afet durumlarında bireylerin ihtiyaçlarını net bir şekilde açıklamakta zorlanabileceğini unutmayın. Gıda, su ve battaniye gibi temel ve pratik yardımlar teklif etmek, kolay ve hızlı bir iletişim kurmada etkili olabilir.
- **Bireyleri dinleyin ve sakinleşmelerine yardımcı olun.** Bireylerle uygun mesafeyi koruyun ve göz hizasında durun. Olay hakkında konuşmak isterlerse sakin, dikkatli ve sabırlı bir şekilde dinleyin; söylediklerini hatırlınızda tutun, yanında olduğunuzu ve dinlediğinizi “Evet.”, “Hı hı” gibi sözel ifadelerle ya da başınız sallama gibi sözsüz ifadelerle hissettirin.

BAĞ KURUN

- ▶ **Bireylerin temel ve özel ihtiyaçlarını bildirmelerine ve hizmetlere ulaşmalarına yardımcı olun.** Gıda, su, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının yanında bireylerin giyim, hijyen malzemeleri veya bebekler için biberon, bebek bezi gibi özel ihtiyaçlarını temin edin.
- ▶ **Bireyleri bilgilendirin ve gerekli kaynaklara yönlendirin.** Afet durumlarında bireyler başta kendisinin ve değer verdiği kişilerin güvenliği ve sağlık durumu olmak üzere yaşanan olay, ne kadar insanın etkilendiği, hangi hizmetlerin sunulduğu ve bu hizmetlere nasıl ulaşacağına dair bilgi almak isteyebilirler. Bireylere yardım önermeden önce olabildiğince fazla bilgi edinmeye çalışın, temel ihtiyaçlar başta olmak üzere erişebilecekleri kaynakları ve sunulan hizmetleri kısa ve somut ifadelerle anlatın.

“Konteyner / giyim / gıda ihtiyaçlarını Valilik Koordinasyon Birimleri temin ediyor.”

“Türk Kızılay’ı tarafından da hijyen kitleri temin edilmektedir.”

“Türk Kızılay’ın aşevleri, mobil mutfakları ve ikram araçlarıyla sıcak yemek sunuluyor.”

“Ayrıca 168 Türk Kızılay Çağrı Merkezi aracılığıyla ihtiyaç ve talepleriniz alınarak ilgili birimlere iletiliyor.”

“Psikososyal destek hizmetleri, saha çalışanlarının yanı sıra Alo 183 Sosyal Destek Hattı tarafından da sunuluyor.”

Bireylere, bulunduğunuz bölgenin yerel imkânları ve kaynakları çerçevesinde teyit edilmiş ve ulaşılabilir hizmetleri içeren bilgileri verin.

Bireylerin değer verdiği kişilerle bağlantı kurmasına ve sosyal destek ağlarının yeniden yapılandırılmasına yardımcı olun.

Bireylerin değer verdiği kişilerle iletişime geçmeleri, mümkünse bir araya gelmeleri ve birbirlerine sosyal destek sağlamaları güven duygusunu ve iyi olma halini güçlendirecektir.

Örneğin; ailesi vefat etmiş çocukların aile yakınları/akrabaları ile ya da ailesinden ayrı düşmüş çocukların ebeveynleri ile bir araya getirilmeleri çocuklar için sağlanabilecek en etkili psikolojik ilk yardım müdahalesi olacaktır.

DİKKAT EDİLMESİ GEREKENLER

- Çocuğun ve ailesinin gıda, su, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması için **İl PSD Koordinasyon Birimi** ile iletişime geçin. Fiziksel açıdan sağlık müdahalesi gerektiren bir durumu varsa çocuğu ivedilikle sağlık hizmetlerine yönlendirin.
- **Özel gereksinimi ve kronik rahatsızlığı bulunan çocukların** ilaç, oksijen tüpü, solunum ekipmanı, işitme cihazı ve tekerlekli sandalye gibi bireysel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurun.
- Çocuklara yönelik planlanan ve uygulanan çalışmaların tekrarını önlemek amacıyla **İl PSD Koordinasyon Birimi** ile iletişim halinde olun.
Örneğin; bir çocukla ekipteki farklı kişiler tarafından tekrar tekrar aynı konuların konuşulması, aynı etkinliklerin yapılması gibi tekrarlardan kaçınılmalıdır.
- Çocukların iyilik hali için orada hazır bulunan kişileri tanımak, çocuklara güvende hissettirecektir. Eğer şartlar el veriyorsa toplu yaşam alanlarında görevli personeli çocuklara tanıttın ve görevleri hakkında çocukların anlayacağı şekilde **basit ve net bilgilendirme** yapın.

- ▶ Çocuklara, tanıdığı veya tanımadığı kişilerin kendisine sarılmak, dokunmak veya kendisi ile fotoğraf çekilmek istediği durumlarda **"Hayır."** diyebileceklerini açıkça ifade edin ve mahremiyetlerini ve kişisel alanlarını koruyabilmelerine ilişkin bilgilendirmeleri yapın.

Ayrıntılı bilgi için **Çocuklarda Mahremiyet Bilinci Rehberi**'nden yararlanabilirsiniz.

Çocuklarda Mahremiyet Bilinci Rehberi'ne ulaşmak için yandaki karekodu kullanabilirsiniz.

- ▶ Çocuklar yaşanan afetin kendilerinden kaynaklandığını, düşünceleri, dilekleri ya da davranışları nedeniyle afete sebep olduklarını düşünebilirler. Çocukların böyle hissettiklerine ilişkin bir yorumlarının olması halinde yaşanan afetin, **onların suçu olmadığını** mutlaka vurgulayın.

Örneğin; *"Yaşadığımız afet kimsenin suçu değil, bir doğa olayıdır. Yer altından geçen fay hatları hareket ettiğinde evler sallanabilir."* diyebilirsiniz.

- ▶ Her çocuğun özel olduğu unutulmamalıdır. Yaşanan süreci her çocuğun **farklı algılayabileceğini** ve ağlama, bağırma, iletişim kurmama, hiçbir şey olmamış gibi davranma, aşırı panik veya kaygılı olma gibi **farklı tepkiler verebileceğini** göz önünde bulundurun.

- Afet sonrası çocuklarla iletişim kurmadan önce mümkünse bakım veren yetişkinlerden çocuk hakkında kısaca bilgi almanız çocuk ile kuracağınız iletişimde size yol gösterecektir.

- Mümkünse çocuk dostu alanlarda / çocuk çadırlarında görüşme yapın. Çocuklara **sakin, şefkatli ve koşulsuz olumlu kabul** ile yaklaşın.
- Kısa ve öz bir şekilde kendinizi tanıttın ve **orada bulunma sebebinizi açıklayın.**
- Çocuklar mutlaka konuşmak zorunda değildir. Çocukların konuşmak istemediği durumlarda uygun mesafede durarak çocuklara **sessizce eşlik edin.**
- Çocuklar konuşmak istiyorlarsa çocukla **göz hizasını koruyun**, göz teması kurarak ve **sakin bir ses tonuyla** konuşmaya özen gösterin.

- ▶ Çocukların yaş ve gelişim dönemleri ile ihtiyaçlarını da gözeterek şekilde, görüşme esnasında **fiziksel temastan kaçının** ancak çocuğun fiziksel temas kurma eğilimi olması halinde mahremiyetine özen göstererek karşılık verin.
- ▶ Görüşme esnasında yapılacak etkinliklerde, **gönüllülük ilkesini, çocuğun görüşlerini ve yönlendirmelerini** dikkate alın.
- ▶ Çocukla iletişim kurarken öncelikle olayı kendi bakış açısıyla anlatmasına fırsat verin; **eğer anlatmak isterse**, soru ve yönlendirmeden kaçınarak çocuğun kendini ve yaşadıklarını ifade etmesini destekleyin.

Örneğin; *"Geçmiş olsun, seni dinlemek için buradayım."* diyerek çocuğun anlatmasına fırsat verebilirsiniz.

- ▶ Çocuğun **anlaşıldığını hissettiğinden emin olun.** Uygun yerlerde gülümseyebilir ya da üzgün yüz ifadeleri kullanabilirsiniz. Anlattıklarına düzenli geri bildirim verebilirsiniz.

Örneğin; *"Hı hı.", "Evet.", "Bunun senin için önemli olduğunu görebiliyorum."* gibi ifadeler ve cümlelerle çocuğu destekleyebilirsiniz.

- ▶ **Çocukların güçlü yanlarına odaklanın** ve güçlü yanlarının farkında olmalarını sağlamaya yönelik cümleler kurmaya özen gösterin.

Örneğin; *"Resim yapmayı seviyorsun sanırım.", "Demek çok hızlı koşuyorsun!"* diyerek güçlü yönlerini vurgulayabilirsiniz.

- ▶ Birden fazla çocukla iletişim kurmanız gerektiğinde, gruptaki çocukların sosyal beceri düzeylerini, güçlü yönlerini ve hassasiyet alanlarını gözlemleyerek grup etkileşimini çalışmanın amacına uygun şekilde yönlendirin.

Örneğin; *grupta liderlik yönünün güçlü olduğunu düşündüğünüz çocuklar, güven bağı oluşturmakta güçlük yaşadığınız çocuklarla iletişim kurmanıza kapı açabilir.*

- ▶ Çocukların sorularının cevaplarını bilmediğinizde, bilmediğinizi kabul edin. Bu konuyu onlar için araştıracağınızı belirtin.

Örneğin; *"Bu konuda bir bilgim yok ama senin için öğrenmeye çalışabilirim."* diyebilirsiniz.

- Çocuğun yaş ve gelişim düzeyi ile becerileriniz doğrultusunda kendini ifade etmesini sağlayacak **resim, oyun, yazı, hikâye anlatımı, nefes egzersizleri gibi** uygun tekniklerden yararlanın.

Bu konuda **ÇODEP Yaşam Becerileri ve Hayata Hazırlama Bileşeni**'nde yer alan etkinliklerden yararlanabilirsiniz. Bakanlığımız tarafından hazırlanan ÇODEP Yaşam Becerileri ve Hayata Hazırlama Bileşeninden yararlanmak için yandaki kare kodu kullanabilirsiniz.

- Afet döneminde, çocuklara oyuncak seçimi yapılırken yüksek sesli, ani hareketler içeren oyuncakların yerine her çocuğun durumunu da gözetererek çocukların el becerilerini destekleyecek, yönlendirme yapmadan oyun kurulabilmelerini sağlayacak oyuncakları tercih etmeye özen gösterin.

Örneğin; yapbozlar, oyun blokları, oyun hamurları, pelüş oyuncaklar, hayvan figürleri, mangala gibi oyuncaklar ile boya kalemleri, defterler gibi eğitici materyalleri tercih edebilirsiniz.

- ▶ Çocuklar, tahmin edemedikleri olay ve durumlar üzerinde kontrol sağlayabilmek için oyunlar kurgulayabilirler. Çocukların oynayacağı oyuncakları ve katılım sağlayacağı etkinlikleri seçmesine izin vererek duygularını ifade etmelerine olanak tanıyın.
- ▶ Afet döneminde çocukların oyunlarında yıkıp toplama, yapıp bozma gibi temalar olabileceğini unutmayın. İş makinaları, ambulans, enjeksiyon gibi afet yaşantılarını hatırlatıcı özelliği olan oyuncakları çocuklara doğrudan sunmayın ancak birden fazla seçenek arasında bulundurarak çocuğun isterse tercih etmesine olanak tanıyın.
- ▶ Çocuklara sunulacak oyuncakların kırık ya da bozuk olmamasına dikkat edin.
- ▶ Ortak yaşam alanlarında ya da aile içerisinde oynanan grup oyunlarının afet anını hatırlatabilecek, **çocukların kaygı ve korkularını tetikleyebilecek** saklambaç, körebe, yarışma gibi performans oyunları olmamasına özen gösterin.

Örneğin; mangala, ip atlama oyunları, kulaktan kulağa, isim-şehir, sek sek gibi arkadaşlık, dayanışma ve takım çalışması gibi temaları içeren oyunlar kurgulayabilirsiniz.

- Oyuna başlamadan önce **çocukların bildikleri ve kullandıkları dilleri** kontrol edin. Grup içerisinde farklı dilleri konuşan çocuklar varsa oyunda ortak bir dil oluşturun veya sözsüz oyunları tercih edin.

Örneğin; hareketi bil taklit et, ip atlama oyunları, sek sek gibi oyunları değerlendirebilirsiniz.

- ▶ Afet yaşantısını çağrıştıracak, korku ya da şiddet içerikli kitapların çocuklara sunulmamasına; çocuklara yönelik kitap seçiminde **sevgi, dayanışma, arkadaşlık temalarının** olmasına özen gösterin.

Çocukların yaş, gelişim ve yaşamış oldukları travmatik olayları da göz önünde bulundurarak yapacağınız kitap seçimlerinde, Bakanlığımız tarafından hazırlanan **Çocuk ve Genç Dostu Kitaplar Listesi**'nden yararlanabilirsiniz. Çocuk ve Genç Dostu Kitaplar Listesi için aşağıdaki kare kodu kullanabilirsiniz.

- ▶ Çocukların **kendilerini ifade etme şekillerine ve kültürel özelliklerine** saygı gösterin.
- ▶ Görüşme süresince çocuğun ifadelerine **“şimdi ve burada”** ilkesine uygun şekilde karşılık verin; **hislerine ve düşüncelerine** odaklanın.

Şu anda neye ihtiyacın var?

Peki sen bu konuda ne düşünüyorsun? Şimdi nasıl hissediyorsun?

- ▶ Çocukla iletişim kurarken kaygı, korku ya da üzüntü hissetmeniz ve bu duyguları belli etmeniz normaldir; ancak çocukların sizi rol model alacağını da göz önünde bulundurarak çocukları endişelendirebilecek **abartılı duygusal tepkilerden kaçının.**
- ▶ Çocukların anlatımlarının gerçeklikten uzak ya da abartılı olduğunu düşünseniz dahi, bunu çocuğa hissettirecek şekilde davranmayın; **anlatımlarına inanmadığınıza ilişkin ifadeleri kesinlikle kullanmayın.**

~~*Olur mu öyle şey?*~~

~~*Sanırım şaka yapıyorsun.*~~

- ▶ Çocuk kendisi anlatmadığı sürece, afet anında yaşadıklarını hatırlamasına neden olabilecek soruları sormayın.

~~O esnada
korktun mu?~~

~~Uyuyor
mıydın?~~

- ▶ Gerçek olmayan, doğruluğundan emin olmadığınız bilgileri içeren açıklamalarda bulunmayın.

Örneğin; annesinden ayrı düşmüş bir çocuğa "Yarın annen mutlaka gelecek." demeyin.

- ▶ Çocuklara tutamayacağınız sözler vermeyin.

~~Ben hep senin
yanında
olacağım.~~

~~Korkmana gerek
yok, bir daha
olmayacak.~~

- ▶ Çocukların **unutulma hakkını** da gözeterek **fotoğraflarını ya da videolarını çekmeyin**; sosyal medya ve benzeri kamuya açık ortamlarda **paylaşmayın**.

- Çocuklara nasıl hissetmeleri ya da hissetmemeleri gerektiğine ilişkin yönlendirme yapmayın.

~~Ağlamamalısın.~~

~~Korkacak bir şey
yok. Daha kötüsü
de olabilirdi.~~

- Çocuklarla konuşurken onların anlayamayacağı anksiyete, travma, depresif belirtiler gibi **mesleki ve teknik terimleri kullanmayın.**

Hastalık, kaza, doğumsal anomaliler gibi sebeplerle yaşıtlarından farklılık gösteren özel gereksinimli çocukların ihtiyaçları ve davranış şekilleri de farklılık gösterebilir.

Çocuklarda görülen özel gereksinimlerin geniş bir yelpazede yer aldığı göz önünde bulundurularak **"Afet Döneminde Çocuklara Yaklaşım"** başlığı altında yer alan temel yaklaşım biçimlerine ek olarak sözel veya sözel olmayan iletişimde çocukların özel gereksinimlerinin dikkate alınması önemlidir.

- ▶ Mümkünse gürültülü olmayan, çevreden gelebilecek dikkat dağıtan uyaranların olmadığı **çocuk çadırları gibi çocuk dostu bir alanda** yardım sağlamaya çalışın.
- ▶ Çocuk ile doğrudan iletişimin mümkün olması halinde çocuğa bakım veren diğer yetişkinler yerine **doğrudan çocukla iletişim** halinde olun.
- ▶ İşitme, algılama, konuşma güçlüğü gibi durumların varlığında iletişimi kolaylaştırmak adına **kısa cümlelerle ve yavaş** konuşun.
- ▶ Çocuğa nasıl yardımcı olacağınızdan emin değilseniz, **"Yardımcı olmak için ne yapabilirim?"** diye sorun ve çocuğun sizi yönlendirmesine olanak verin.

- Afet sonrasında, evlerinde ya da alıştıkları çevrede olmamaları özel gereksinimli çocukları duygusal ve bilişsel açıdan zorlayabileceğinden; yeni ortamlarında, mümkün olduğu kadar **çocuklara ait bir alan oluşturulmasının** ve bu alanda aşına oldukları eşyaların bulundurulmasının önemini vurgulayın.
- Çocuk çadırlarında özel gereksinimli çocukların ihtiyaçlarına uygun şekilde dokunarak öğrenme, görsel materyallerle destekleme gibi **erişilebilir alanlar** oluşturulmasını sağlayın.
- Çocuğun görme engeli olması durumunda, ortamı tarif etme ya da kolunuza tutunma gibi somut yardımlar önerin.
- İşitme engeli bulunan çocuklar için, alanda işaret dili bilen bir başkası yok ise, yazarak ya da çizerek iletişim kurmayı teklif edin.
- Çocuğun sürekli olarak kullandığı ilaçlar, oksijen tüpü, solunum ekipmanı, işitme cihazı ve tekerlekli sandalye gibi yardımcı malzeme ve ekipman var ise, görüşme sırasında yanında bulundurulmasını sağlayın. Bu malzemelerin ve ekipmanların afet anında kaybolmuş olması halinde temini için **İl PSD Koordinasyon Birimi** ile iletişime geçin.

Çocukların afet döneminde verebileceği duygusal ve davranışsal tepkiler konusunda bakım veren yetişkinleri bilgilendirin.

Yaşanan süreci her çocuk yaş ve gelişim özelliklerine göre **farklı algılayabilir** ve **farklı tepkiler verebilir**; fakat tüm çocuklarda genel olarak görülebilecek bazı tepkiler tüm süreç boyunca göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönemde çocuklar;

- ▶ Aşırı korku, çaresizlik hissedebilir.
- ▶ Konuşmama ya da duygusal tepkilerinde azalma, donukluk, dalgınlık gösterebilir. Bunun tam tersi aşırı hareketlilik, oyun oynama, şarkı söyleme gibi davranışlar sergileyebilir.
- ▶ Afet sırasında ve sonrasında olanları hatırlamayabilir.
- ▶ Afet anını yeniden yaşıyor gibi korkabilir, bağırabilir, titreyebilir.
- ▶ Yalnız kalmaktan, kapalı yerlerden ve karanlıktan korkabilir.
- ▶ Uykusuzluk, aşırı uyku hali, korkulu rüyalar görme, ani seslerden irkilme görülebilir.

- Edinmiş olduğu becerilerde gerileme gösterebilir; anne babadan ayrılamama, altını ıslatma, ısrarcılık ve inatçılık gibi yaşça daha küçük bir çocuğun davranışlarını sergileyebilir.
- Bulantı, karın ve baş ağrısı, sık tuvalete gitme, iştahsızlık yaşayabilir.
- Travmatik olayla ilgili tekrarlanan oyunlar oynayabilir.
- Normalleşme sürecine uyum sağlamakta güçlük çekebilir.
- Yaşadığı ya da tanık olduğu kayıplara ilişkin suçluluk yaşayabilir.
- Afetle ilgili abartılı öyküler anlatabilir, yaşadığı olayla ilgili tekrar tekrar soru sorabilir ya da konu hakkında sürekli konuşmak isteyebilir.

Afet döneminde gösterilen tepkilerin, olağanüstü duruma gösterilen olağan tepkiler olduğu unutulmamalıdır.

Çocukların kendilerini güvende hissetmeleri ve yaşadıkları süreçle baş etmelerini kolaylaştırmak adına ailelerin farkındalıklarının artırılması gerekmektedir.

Bu dönemde yetişkinlerin de travmatize olabilecekleri göz önünde bulundurularak rehberlik çalışmalarına başlamadan önce ailelerin psikososyal durumunu tanımlamak ve gerektiğinde destek almalarını sağlamak önemlidir.

Afet döneminde çocuklar da fiziksel ve/veya psikolojik travma yaşayabilirler. Çocuklar kendilerini yeniden güvende hissetmek ve her şeyin kontrol altında olduğunu bilmek isterler. Bunun için en uygun ortam aile ortamıdır.

Afet döneminde çocuklara yaklaşım konusunda ailelere rehberlik yapılması, çocukların uzun vadede güçlendirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Ancak bu dönemde ailelerin de travmatik yaşantı içerisinde olduğu unutulmamalıdır.

- ▶ Ailelerin, duruma hakim, **sakin, güven verici, tutarlı bir tutum** içinde olmalarının çocukların güvende hissetmesini sağlayacağı konusunda ailelere bilgilendirme yapın.
- ▶ Aileleri, yaşadıkları zor zamanlarla baş edebilmeleri için **mümkün olduğunca** kendilerine de zaman ayırmaları, öz bakımlarına ve sağlıklarına dikkat etmeleri konusunda bilgilendirin.
- ▶ Aileleri, yaşadıklarını yakınları ile paylaşmaları ya da diğer yetişkinlerle konuşmaları ve gerekirse bir uzmandan yardım almaları konusunda yönlendirin.

- ▶ Çocukların güven ihtiyacının karşılanması için, **gerçekçi bir şekilde**, artık güvende olduklarına ve meydana gelebilecek bir tehlikeden onları korumak için hem kendilerinin hem de diğer yetişkinlerin gerekli önlemleri aldığına ilişkin çocuklara rahatlatıcı bir konuşma yapmaları konusunda aileleri bilgilendirin.
- ▶ Çocuklar yaşadıkları olayın yanı sıra nerede kalacakları, nerede yaşayacakları gibi ilerleyen süreç hakkında da bilgiye ihtiyaç duyarlar. Ailelere, mümkün olduğunca yaşam planları hakkında çocuğa uygun şekilde bilgilendirme yapmalarının önemli olduğunu hatırlatın.
- ▶ Çocukların yemek, oyun, uyku saatleri gibi günlük rutinlerinin ve düzenlerinin korunmasına mümkün olduğunca özen gösterilmesinin, normalleşme sürecini destekleyeceğini belirtin.
- ▶ Aileleri, çocuklarının beslenme, bakım ve ilgi gereksinimlerini mümkün olduğunca başkalarına devretmemeleri, ancak bu yakınlığın aşırı bir koruyuculuğa dönüşmemesine de dikkat etmeleri konusunda bilgilendirin.
- ▶ Çocukların yaşadıkları yerde, çok küçük dahi olsa **kendilerine özel bir alanının/köşenin olması** ve burada özel eşyalarının bulunması konusunda ailelere rehberlik edin.

- ▶ Olağan dönemden biraz daha fazla ilgi, yakınlık ve şefkat göstererek çocukların toparlanmasına büyük katkı sağlanabileceği, çocukların sevildiklerini ve onlara değer verildiğini hissettiklerinde geleceğe ilişkin daha umutlu olabileceklerini belirtin.
- ▶ Ailelerin hiçbir şey olmamış gibi davranması, çocukların kendi duygularını bastırmasına neden olabilir. Ailelerin abartılı olmayacak şekilde duygularını ifade etmelerinin, çocukların da duygularını ifade etmelerine yardımcı olabileceğini belirtin.
- ▶ Bu dönemde çocukların da **tıpkı yetişkinler gibi** az veya çok yeme, ağlama, sık tuvalete gitme, az veya çok uyuma davranışları gösterebileceği konusunda aileleri bilgilendirin.
- ▶ Afet döneminde karşılaşılan zorluklara ilişkin çocukların yanında konuşulmasının çocukların kendilerini öfkeli, gergin, korkmuş hissetmelerine neden olabileceği konusunda aileleri bilgilendirin.

- ▶ Çocuklar duygularını; oyunlar, resimler, davranışlar, gibi sözel ve sözel olmayan yollarla da ifade edebilir. Aileleri, çocuklarının anlattıklarını dinlemeleri, soru sormalarına, kaygı ve korku gibi yaşadıkları duyguları anlatmalarına izin vermeleri ve ağlamalarını engellememeleri konusunda bilgilendirin. Ancak ailelere özellikle afet hakkında konuşmak için **çocukları zorlamamaları, onlarla konuşmak için uygun zamanı ve ortamı beklemeleri gerektiğini** hatırlatın.
- ▶ Ailelere, çocukların oyununa eşlik etmenin önemli olduğu hatırlatılmalıdır. Çocukların bu dönemde duygularını anlamlandırmak için deprem, kayıp, yıkım temalı oyunları da oynamak isteyebilecekleri; bu durumun olağan olduğu, çocukların oyununu düzeltmemeleri, engellememeleri, **"Öyle oynama.", "O oyuncakla oynama."** gibi söylemlerle yönlendirmemeleri gerektiğini vurgulayın.
- ▶ Aileler tarafından olumsuz koşullarda çocuklarla birlikte eğlenceli etkinlikler yapmak öncelikli ihtiyaç olarak düşünülmemelidir. Ancak çocuklarıyla karşılıklı sohbet etmenin, birlikte resim yapmanın ya da oyun oynamanın çocukların yaşadıkları bu zorlu süreci atlatalmaları için en sağlıklı ve doğal yol olduğunu vurgulayın.

- ▶ Çocuklara etkinliklere veya oyunlara katılmaları konusunda **ısrar edilmemesi**, yalnız kalmak istemeleri halinde mahremiyetine saygı gösterilerek çocuklara alan tanınmasının önemli olduğunu belirtin.
- ▶ Ailece oynanan **oyunlarda kontrolün çocuğa verilmesi**, oyunun kurallarını çocuğun belirlemesi ve yetişkinlerin sadece bu oyuna eşlik etmesinin önemli olduğunu vurgulayın.
- ▶ Çocukların yaş ve gelişim dönemlerine uygun olarak yapabilecekleri, yatağını toplama, sofrayı kurma ve toplama gibi işlerde yardımlarının istenmesinin, çocukların kendilerine olan güvenini artırabileceği konusunda aileleri bilgilendirin.
- ▶ Çocukların yetişkin olmadıklarının unutulmaması ve çocuklara sorumluluk yükleyici, korku ve kaygılarını ifade etmelerini engelleyici cümlelerin kullanılmaması gerektiğini mutlaka vurgulayın.

~~Artık bu evin reisi sensin.~~

~~Küçük bir bebek gibi ağlamamalısın.~~

~~Güçlü olmalısın.~~

~~Sen cesur bir çocuksun.~~

Akut dönemde çocukların desteklenmesi amacıyla ailelere yapılacak rehberlik çalışmalarında çocukların yaş ve gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocukların gelişim dönemlerine göre beklendiği davranışlarının neler olabileceğine ilişkin bilgiye ihtiyaç duyarsanız **ÇODEP Psikososyal Destek Bileşeni**'nden yararlanabilirsiniz.

ÇODEP Psikososyal Destek Bileşeni materyaline ulaşmak için yandaki kare kodu kullanabilirsiniz.

Afet öncesinde yaşlıları ile uyumlu bireysel ve gelişimsel özellikler gösteren çocukların, afet döneminde yaşadıkları travmatik olayın, bireysel farklılıkların ya da aileden ayrı düşme, evini, kendisinin ya da ebeveyninin bir uzvunu kaybetmiş olması gibi faktörlerin etkisiyle gerileme gösterebileceği, sözel ve sözel olmayan iletişimde yaşlılarının gerisinde beceriler sergileyebileceği unutulmamalıdır.

0-2 Yaş Dönemi

- Bebek için tüm zorlu koşullara karşın günlük beslenme, uyku gibi temel ihtiyaçlarına yönelik rutinlerin oluşturulması ve olabildiğince sürdürülmesi konusunda aileleri bilgilendirin.
- Aileye, bebeğe mümkün olduğunca aynı kişi tarafından bakım verilmesinin önemli olduğunu iletin.
- Bebeğin bulunduğu yeni ortama alışmasını sağlayacak oyuncak, battaniye, yastık benzeri nesnelere ile uyum sürecinin desteklenmesi konusunda ailelere tavsiyede bulunun.
- Bebeğin zihinsel ve duygusal gelişimini destekleyen küçük ve basit bakım veren-bebek oyunları, ninni söyleme ile fiziksel gelişimini destekleyen emeklemesi, adımlaması ve yürümesine yönelik etkinlikler yapılması yönünde ailelere rehberlik edin.
- Ailelere, özellikle akut dönemde çevredeki işitsel ve görsel uyaranları mümkün olduğunca en aza indirerek bebeklerle **sakin bir ses tonuyla** konuşulmasının önemli olduğunu ve **hafif fiziksel temasla** bebeklerin rahatlatılmasının bakım sürecinde kolaylaştırıcı olacağını belirtin.

- ▶ Bebeğin sağlık durumunun gözlemlenerek ihtiyaç duyulan hallerde mutlaka bir sağlık personelinden yardım istenmesi gerektiği konusunda aileleri bilgilendirin.

3-6 Yaş Dönemi

- Ailelere, tüm zor koşullara karşın, çocukların beslenme, uyuma, oyun oynama gibi günlük yaşamlarına dair konularda rutin oluşturulması ve olabildiğince sürdürülmesi konusunda rehberlik edin.
- Yaşam alanlarında ani ve yüksek seslerin, yoğun görsel ve işitsel uyarıcıların olabildiğince azaltılmasının çocukların sakinliklerini korumaları için kolaylaştırıcı olabileceği konusunda aileleri bilgilendirin.
- Bu dönemdeki çocukların ölüm, kayıp gibi soyut kavramları anlamlandıramayabilecekleri, bu nedenle sorularının mümkün olduğunca **somut bilgilerle** açıklanması gerektiğini vurgulayın.

Örneğin; *"Evimiz ve bütün eşyalarımız gitti."* yerine *"Evimiz yıkıldı, artık evimizdeki eşyalarımızı da kullanamayacağız."* diyebilirsiniz.

- Ailelere, öncelikle çocuklarının sorduğu sorular hakkında olayı kendi bakış açılarıyla anlatmalarına fırsat sunmalarının; sonrasında **sakin bir ses tonuyla**, yaş ve gelişim düzeylerine uygun, **açık ve anlaşılabilir** yanıtlar vermelerinin önemli olduğu bilgisini verin.

- ▶ Küçük çocukların travmatik bir yaşantı sonrasında, daha fazla yakınlık istemelerinin doğal olduğunu ve aile bireylerinin, çocuklara daha çok **ilgi ve şefkat** göstermeleri gerekebileceğini hatırlatın.
- ▶ Ailelere, çocuklarını mümkün olduğu kadar rutin yaşantılarına döndürebilmek için oyun oynama, kitap okuma, hikayeler anlatma, çocuk şarkıları söyleme, oyun hamuru ile oynama, resim yapma ya da akranlarıyla bir araya getirme gibi etkinlikler yapılması konusunda rehberlik edin.
- ▶ Çocukların bulunduğu ortamda güvende hissetmelerini sağlamak için onları kalabalık ve karanlık ortamlarda yalnız bırakmamaları ve yabancılara emanet etmemeleri konusunda ailelere rehberlik edin.

7-9 Yaş Dönemi

- Tüm zor koşullara karşın, çocukların beslenme, uyuma, oyun oynama gibi günlük yaşamlarına dair konularda rutin oluşturmaları ve olabildiğince sürdürmeleri konusunda ailelere rehberlik edin.
- Ailelere, çocuklarının yaşadıkları süreç ya da gelecekleri hakkındaki sorularına **sakin, açık ve anlaşılabilir yanıtlar** vermelerinin ve yanıtların gerçekçi olmayan bilgiler ve yanıltıcı vaatler içermemesine özen göstermelerinin önemli olduğunu vurgulayın.
- Travmatik yaşantı sonrasında bu yaş grubundaki çocuklarda görülebilen **ayırılma kaygısına** ilişkin, çocuklarının **güven duygusunu desteklemeleri** yönünde aileleri teşvik edin.
- Çocukların bulunduğu ortamda güvende hissetmelerini sağlamak için onları kalabalık ve karanlık ortamlarda yalnız bırakmamaları ve yabancılara emanet etmemeleri konusunda ailelere rehberlik edin.

- ▶ Çocukların rutin yaşantılarına dönmelerini sağlamak için istek ve ihtiyaçları doğrultusunda, oyun oynama, kitap okuma, öykü anlatma, sportif etkinlikler yapma, duygularını ifade etmesini kolaylaştıracak oyun hamuru ile oynama, resim yapma gibi etkinlikler planlamaları ve oyun alanlarında akranlarıyla bir araya gelmelerini sağlamaları konusunda ailelere rehberlik edin.
- ▶ Çocukların, yatağını toplama, eşyalarını düzenleme gibi basit, yapılandırılmış görevler ve sorumluluklar almalarına fırsat vermelerinin önemli olduğunu vurgulayın.

10-14 Yaş Dönemi

- Bu yaş dönemindeki çocukların bireysel özellikleri ve duruma ilişkin verdikleri tepkiler doğrultusunda 7-9 yaş dönemi için verilen önerilerden yararlanılabilir.
- Ailelerin çocuklarıyla konuşurken **sakin bir ses tonuyla** konuşmalarının önemini vurgulayın.
- Çocuklar bu dönemde, geleceğe ilişkin tahmin edemedikleri bir dünyada kendilerini korunmasız hissedebilirler. Bu nedenle çocuklara, güvende olduklarına ve çevrelerinde onları koruyacak yetişkinlerin olduğuna ilişkin bilgi vermeleri konusunda ailelere rehberlik edin.
- Ailelere, çocukların deneyimleri ile ilgili sözel ve sözel olmayan ifadelerini güçlendirmek amacıyla resim çizme, hikaye yazma gibi etkinliklerin destekleyici olabileceğini belirtin.
- Küçük grup etkinlikleri, akranları ile iletişim kurmaları gibi yöntemlerle çocukların güvenli sosyal destek ağlarının güçlendirilmesine yönelik etkinliklere katılmalarının faydalı olabileceğini belirtin. Ailelere **çocuk dostu alanlar ve bu alanlarda yürütülen etkinlikler** konusunda rehberlik edin.

15-18 Yaş Dönemi

- Öğüt verici yorumlar yapmadan, ergenlerin kendi görüşlerini ifade etmelerine olanak verilmesinin ve mümkün olduğunca aile ve arkadaşları ile duygularını paylaşımları yönünde teşvik edilmelerinin önemli olduğu konusunda ailelere rehberlik edin.
- Okullarından ve arkadaşlarından ayrı kalmaları ve topluluk içerisindeki rollerinin değişmesi durumunda, rutinlerinin mümkün olduğunca korunmasının önemli olduğunu vurgulayın.
- Bu yaş dönemindeki çocukların riskli davranışlardan korunmaları için sportif ya da sanatsal etkinliklere yönlendirilmeleri konusunda ailelere rehberlik edin.
- Ergenlerin gönüllü çalışmalara katılmaları ve başkalarına yardım etmeleri için teşvik edilmesinin önemli olduğunu belirtin.
- Ergenlere, yaşam alanlarında yemek hazırlamaya yardımcı olma, eşyalarını toplama gibi yapılandırılmış görevler ve sorumluluklar almalarına fırsat vermeleri konusunda ailelere rehberlik edin.

Afet, kriz ve acil durumlar sonrasında korunma ihtiyacı olan çocuklar için hızlı, etkin ve sürdürülebilir çalışmaların yürütülebilmesi için sağlık, eğitim, barınma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra psikososyal destek çalışmaları için de doğru müdahale ve yönlendirme yapılması önemlidir.

Çocuk bakım kuruluşlarında bakım altında bulunan ve afetten doğrudan etkilenen çocukların yanı sıra afete dolaylı olarak tanık olan çocuklar için de psikososyal destek çalışmalarının uygulanması gerektiği unutulmamalıdır.

Afet döneminde ailelerinden ayrı düşmüş çocukların **mümkün olan en kısa sürede** tekrar aileleri veya yakınları ile birleşmeleri sağlanmalı, aile odaklı hizmetlerden yararlandırılmaları önceliklendirilmelidir.

Çocukların kuruluş bakımında kaldıkları süre zarfında fiziksel, sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimleri ile normalleşme sürecinin desteklenmesine yönelik çalışmalar sürdürülmelidir. Kuruluş bakımında olan çocukların normalleşme sürecini desteklemeye ve psikolojik sağlıklarını artırmaya yönelik psikososyal destek çalışmalarında **dikkate alınması gereken temel bileşenler:**

- Çocuğun kendini emniyette hissetmesini sağlamak.
- Çocuğun mevcut durumu anlamlandırmasına destek olmak.
- Çocuğu sakinleştirmek ve iş birliğine açık hale gelmesine yardım etmek.
- Çocukların aralarında sağlıklı ve geliştirici bir bağ kurmasını desteklemek.
- Çocuğun sorunlara ilişkin çözüm bulabilme becerilerini güçlendirmek.
- Çocuğu, geleceğe ilişkin umutlu olması ve pozitif beklentiler oluşturmaya için cesaretlendirmek.

Afet döneminde korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuklar için;

- ▶ Çocuğun afeti yaşadığı il, aile ve yakınlarının durumu, sağlık, nüfus, eğitim bilgileri ile kişisel ilişkinin sınırlandırılması, velayet, vesayet, gizlilik kararı gibi çocuk hakkında alınmış çocuğa özgü hukuki işlemleri içeren tedbir kararları olup olmadığına ilişkin bilgi ve belgeleri temin edin ve kişisel dosyasında yer almasını sağlayın.
- ▶ Çocukla ilk görüşmeyi, kabul aşamasında yapın, çocukla dostça bir iletişim kurmaya ve güven ilişkisi oluşturmaya çalışın.
- ▶ Çocuğun kuruluşa ilk kabul ve uyum çalışmaları kapsamında kuruluşu ve kuruluştan alabileceği hizmetleri tanıtır; kuruluşun birimlerini, ortak yaşam alanlarını, kalacağı odayı, yatağını, dolabını ve kişisel alanını gösterin. Kuruluştaki diğer çocuklar ve personel ile tanıştırın ve bir şeye ihtiyacı olduğunda kimlerle iletişime geçebileceğine ilişkin bilgi verin.
- ▶ Devam edeceği okulun adı, yeri, saatleri ve ulaşımı ile okulda ihtiyaç duyduğunda kiminle iletişime geçeceği konusunda çocuğu bilgilendirin.

- ▶ Çocukla görüşme yaparken göz teması kurulması, sözünün kesilmemesi, başka işlerle eş zamanlı uğraşılması ve çalışmaların, bu rehberin **“Afet Döneminde Çocuklara Yaklaşım”** bölümünde yer alan ilkelere uygun şekilde yürütülmesi önemlidir.
- ▶ Çocuğun temel kavramları anlayıp anlamadığını değerlendirin; kullandığı dille ifade ettiği kelimelerin hangi anlama geldiğini belirleyerek tanımları netleştirin.
- ▶ Çocuğun göz hizasında olacak şekilde oturun ve çocuk kendini nispeten rahat hissedinceye kadar sabırla bekleyin.
- ▶ Çocuğa, duygusal ihtiyaçlarını tanımlaması ve sözel olarak ifade etmesi için yardımcı olun. Çocuğun kapasitesini zorlamayın ve sınırlılıklarına uyun. Eğer dikkati dağılırsa veya rahatsız olursa ara verin ve görüşmeye daha sonra devam edin.
 - İhtiyaçlarını ifade etmediğini fark ettiğinizde çocuğa söz hakkı verin ve kendisini ifade etmesini pekiştirin; çekingen davranış gösteren çocukların küçük gruplarda konuşmalarını teşvik edin.
- ▶ Kuruluş bakımına alınan özel gereksinimli çocuklara yönelik çalışmaları, bu rehberin **“Afet Döneminde Özel Gereksinimli Çocuklara Yaklaşım”** bölümünde yer alan önerilere uygun şekilde yürütün.

- ▶ Okul öncesi dönemde çocukların düşünceleri çoğunlukla somuttur ve soyut düşünme özellikleri hala gelişmektedir. İroni, metafor ve analogi taşıyan ifadeleri kavrayamazlar. Çocukların bir yetişkin için uygun olan soyut ifadeleri anlayamayacaklarını aklınızda tutun.
- ▶ Çocukların kendilerine özgü farklılıklarının olduğunu unutmayın.
- ▶ Çocukların olumsuz duygularının ve davranışlarının, işlevselliğini etkileyecek düzeyde şiddetli olduğu ve ruh sağlığı sorunları yaşadığı gözlemleniyorsa ve / veya çocuk olumsuz başa çıkma yöntemleri kullanılıyorsa mutlaka bir ruh sağlığı uzmanı tarafından değerlendirilmesini sağlayın.
 - Ruh sağlığı uzmanının tedavi programına eşlik edecek şekilde, kuruluş ortamında psikososyal destek sağlanması ve ruh sağlığı uzmanı ile iş birliği yapılması önemlidir.
- ▶ Travmatik olayla ilgili hatırlatıcılardan kaçınma hali çocuğun sözel ifadesine engel olabileceğinden, çocukla iletişim kurarken yaş ve gelişim dönemine uygun şekilde oyun oynama, resim yapma ve öykü anlatma gibi tekniklerden yararlanın.
- ▶ İlgisine, becerilerine ve isteklerine uygun olarak çocuğun müzik, resim, spor gibi aktivitelere katılmasını sağlayın.

- ▶ Çocuğun yaşına ve gelişim seviyesine uygun olarak kuruluş içerisindeki günlük işlerde ve kişisel bakımında sorumluluk üstlenmesini sağlayın.
- ▶ Her çocuk özelinde hazırlanacak uygulama planlarında çocuğun yaşamış olduğu travmatik olayı mutlaka göz önünde bulundurun.
- ▶ Çocuklara yönelik yürütülen çalışmalarda, Bakanlığımızca geliştirilen **Çocuk Destek, Gelişim ve Eğitim Programı** (ÇODEP) ile **Anka Çocuk Destek Programı**'ndan yararlanabilirsiniz.

ÇODEP ve Anka Çocuk Destek Programı içeriğine aşağıdaki kare kodlardan erişebilirsiniz.

- ▶ Bu rehberin **“Afet Döneminde Çocukların Ailelerine Yönelik Rehberlik Çalışmaları”** başlığında yer alan önerilerden kuruluş bakımında olan çocuklara uygulanabilecek konular hakkında, kuruluş idaresi tarafından yardımcı personele (bakım, temizlik, güvenlik personeli vb.) bilgilendirme yapılması önemlidir.

Afet döneminde çocukların aile ve/veya yakınlarını kaybetmeleri halinde, bu haberi saklamak ya da söylemeyi geciktirmek yas sürecini zamanında yaşamalarına engel olabilir ve duygusal açıdan çocukları olumsuz etkileyebilir.

Evinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, bağ geliştirdiği bir oyuncaktan ya da evcil hayvanlarından ayrı kalmanın , çocuğun ya da ebeveyninin uzuv kaybının da bir kayıp olabileceği unutulmamalıdır. Bu kayıpların da yas tutmaya neden olabileceği mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

- ▶ Çocuğa ölüm haberini vermeyi ertelemeyin.
- ▶ Kayba ilişkin bilginin **güvenli ve sessiz bir ortamda**, çocuğun **tanıdığı ve güvendiği bir yetişkin** tarafından verilmesi önceliklidir. Bu bilgiyi, tanımadığı birisinden duymak çocuk için daha zorlayıcıdır.
- ▶ Yaş ve gelişim dönemleri birbirinden farklı olan çocuklara durumu ayrı ayrı anlatabilirsiniz.
- ▶ Çocuğun yanında güvendiği bir yetişkin yoksa belirli bir süre boyunca sevdiği bir eşyasını yanına alarak sizinle **güven ilişkisi** kurmasını sağlayın.

➤ Çocukla **sakin bir ses tonuyla** konuşun. Çocuğa nasıl olduğunu sorun ve onunla bir konuda konuşmak istediğinizi söyleyin.

➤ Vefat eden kişinin ismi ya da yakınlık derecesi kullanılarak (anne, baba, kardeş vb.) artık yaşamadığı, çocuğa **somut ve anlayabileceği şekilde** izah edilmelidir.

Biliyorsunuz ki bir afet yaşadık ve onun ölüm haberini aldık.

➤ Ölümü çocuğun yaş ve gelişimine uygun ve **gerçekçi bir şekilde** anlatın.

O artık yaşamıyor.

- Çocuklara vefat eden yakınının "uykuya daldığı" söylendiğinde uyumaktan korkmaya ve kaçınmaya; "artık uzaklara gittiği" söylendiğinde sevdiklerinin geri dönüşünü beklemeye başlayabilirler. Bu nedenle bu tür ifadeleri kesinlikle kullanmayın ve çocuğun yakınlarını da bu konuda bilgilendirin.
- Mümkün olduğunca **kısa ve öz ifadeler** kullanın.

~~*O, artık melek oldu.*~~

~~*Yukarıdan bizi görebiliyor ve duyabiliyor.*~~

➤ Çocuğa, anlaması ve kendi duygularını tanımlaması için süre tanıyın.

- Çocukların tıpkı yetişkinler gibi yas tepkileri vermelerinin normal olduğunu ancak onların öngördüğünüzden farklı tepkiler gösterebileceklerini de göz önünde bulundurun.
- Çocuklardan bazıları durumu ağlayarak, bazıları yalnız kalmak isteyerek bazıları ise sessiz bir şekilde karşılayabilirler.
 - Bu noktada çocuğun kabulleniş şekline uygun olarak, ona eşlik edin.
 - Çocuk yalnız kalmak istiyorsa, mahremiyetine saygı göstererek ona alan tanıyın.
 - Ağlamak ya da bu konuda konuşmak istiyorsa bunun olağan olduğunu kabul ederek çocuğun yanında olun.
 - Ölüm hakkında sorular sorması halinde mümkün olduğunca kısa ve net cevaplar verin. Cevabını bilmediğiniz ya da emin olmadığınız durumlarda konu hakkında bilginiz olmadığını ifade edin.
- Örneğin *"Bu konuda bir bilgim yok ama senin için öğrenmeye çalışabilirim."* diyebilirsiniz.
- Süreç içerisinde sizin de üzülmeniz ve zorlanmanız olağandır. Çocuklarla konuşurken duygularınızı saklamayın, üzüntü yaşamalarının olağan olduğunu vurgulayın.
- Görüşmenin devamında çocuk, ölüm hakkında konuşmak istediğinde ona izin vererek **duygularını olduğu gibi yansıtmasına olanak tanıyın.**

- ▶ Sevilen kişiyi anması, söylenmemiş ve söylenmek istenen sözler ile anıları ifade edebilmesi için çocuğa bu süreçte rehberlik edin.
- ▶ Çocukların 8 - 10 yaşlarından itibaren defin işlemini görmeyecek şekilde cenaze törenine ve taziye sürecine (yoğun ağlamalar ve ağıtlara şahit olmasına engel olarak) katılmasına izin verin; ancak katılmak istemeyen çocuğu katılmaya zorlamayın.
 - Bu durum, ölümün gerçekliğini kabul etmesine ve sevdiği kişiye veda etmesine yardımcı olur.
- ▶ Aileler bazen çocukları koruma isteği ile çocukların taziye evinden uzak tutulmasını ya da bulunduğu yerden, sevdiklerinden uzak yerlere gönderilmesini tercih edebilirler. Ancak unutulmamalıdır ki; çocukların sevdiklerinden ve kendilerini güvende hissettikleri ortamlardan uzaklaştırılmaları çocuklar için zorlayıcı olabileceği gibi, o ortama geri döndüklerinde birdenbire kayıp gerçeği ile baş başa kalmaları da sürece uyum sağlamalarını güçleştirebilecektir.

- ▶ Çocuğun normalleşme sürecini destekleyin. Mümkünse akranlarıyla ve sevdikleriyle bir arada olmasını sağlayın.

Konu hakkında **Çocuklarda Yas Tepkileri ve Aileler İçin Öneriler Kitapçığı**ndan yararlanabilirsiniz. Çocuklarda Yas Tepkileri ve Aileler İçin Öneriler kitapçığına ulaşmak için yandaki kare kodu kullanabilirsiniz.

- ▶ Ebeveynlerinden birini veya her ikisini de kaybetmiş çocuklar için **Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocukları Destekleme Rehberi**nden yararlanabilirsiniz. **Ebeveyn Kaybı Yaşamış Çocukları Destekleme Rehberi**ne ulaşmak için aşağıdaki kare kodu kullanabilirsiniz.

Afet sonrasında bazı çocuklarda; aşırı içe kapanma, hafıza kayıpları, gerçekte var olmayan seslerin duyulması veya görüntülerin görülmesi, konuşma bozuklukları, kendine ya da başkasına zarar vermeye ilişkin söylemler, aşırı tepkisellik, öfke nöbetleri, madde kötüye kullanımı, belirli düşüncelere takılıp kalma durumu, gerçekçi olmayan düşünceler, sık ağlama ve kâbus görme gibi belirtiler görülebilmektedir.

- Çocukların afet sonrası verebileceği duygusal ve davranışsal tepkilerin, afet sonrasında devamlı bir şekilde artması ya da azalmaması,
- Çocukların sosyal, zihinsel ve fiziksel gelişimini olumsuz yönde etkilemesi,
- Çocukların afet sonrası verebilecekleri duygusal ve davranışsal tepkileri yoğun olarak göstermesi,
- Çocukların davranışlarındaki değişimlerin birbirinden farklı pek çok durumda ya da ortamda ortaya çıkması (Ailesi yanında ya da akranları ile birlikteyken ortaya çıkması vb.),
- Çocukların kendilerine zarar verici davranışlarda bulunması ya da bu konu hakkında söylemlerinin olması durumlarında çocukları vakit kaybetmeksizin bir ruh sağlığı uzmanına yönlendirin.

Afet, kriz ve acil durumlarda, çocuklar için ilk fiziki müdahalelerin yanı sıra psikolojik ilk yardım da gerekmektedir.

Bu nedenle personel tarafından sahaya gitmeden önce fiziksel ve psikososyal yönden yapılacak hazırlık çalışmaları ile sahaya ulaştıktan sonra yürütülecek çalışmalar hakkında planlama yapılması önemlidir.

**Afet döneminde çocuklarla
mesleki çalışma yapmadan önce fiziksel olarak
kendinizi hazır hissettiğinizden emin olun.**

- ▶ Fiziksel ihtiyaçlarınızı nereden ve ne şekilde karşılayabileceğinize ilişkin bilgi edinin.
- ▶ Yola çıkmadan önce görevlendirildiğiniz bölgenin mevsim şartlarına uygun kıyafetlerinizi yanınıza aldığınızdan emin olun.
- ▶ İhtiyaç duyabileceğiniz erzak, araç ve gereçleri (taşınabilir batarya, kuru gıda, su vb.) yanınıza alın.
- ▶ Hijyen, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarınızı karşılamakta zorlanabileceğinizi göz önünde bulundurun.
- ▶ Sürekli olarak kullanmanız gereken ilaç ve benzeri sağlık malzemelerinizi yanınıza aldığınızdan emin olun.

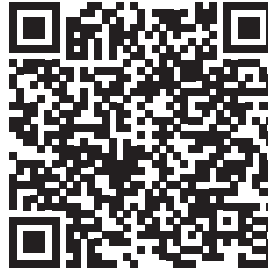

Afet döneminde çocuklarla mesleki çalışma yapmadan önce **psikososyal** olarak kendinizi hazır hissettiğinizden emin olun.

- Afetlere yönelik mevzuat, rehber, kurumlar arası görev dağılımlarına ilişkin koordinasyon planları hakkında bilgi edinin.
- Afet bölgesinde ilk kez görev alıyorsanız deneyimi olan meslektaşlarınızdan bilgi alın; karşılaşılabileceğiniz durumlara yönelik hazırlık yapın. Daha önce afet bölgesinde görev aldıysanız, deneyimlerinizi ve notlarınızı gözden geçirin.
- Mümkün olduğunca, size iyi gelen ve stresle baş etmenize yardımcı olan yöntemlerinizi uygulamaya devam edin.
- Görev mahalline gitmeden önce, günlük hayatınızdaki sorumluluklarınızı güvendiğiniz aile üyelerinize / arkadaşlarınıza devredin.
- Mesleki kapasitenizin ve becerilerinizin farkında olun.
- Göreve ilişkin, gerçekçi olmayan beklentilerden kaçının.
- Yeterlikleriniz konusunda koordinasyon birimine mutlaka bilgi verin.

- Görev mahalline ulaştıktan sonra da fiziksel ihtiyaçlarınızı öncelikli olarak gözetmeniz önemlidir.
- Kendinizi görevinizi devam ettiremeyecek düzeyde yorgun, uykusuz ya da hasta hissettiğinizde görevinizi başka bir profesyonele devredin.
- Size destek olabilecek yakınlarınızla iletişim halinde kalmaya özen gösterin.
- Kapasitenizi ve becerilerinizi katkı sağlayabileceğiniz alanlarda kullanın.
- Bu konuda daha ayrıntılı bilgi almak isterseniz **Afet ve Acil Durumlarda Çalışana Destek Broşürü**ne ulaşmak için alttaki kare kodu kullanabilirsiniz.

Bu rehber, çocuk bakım kuruluşlarında ve sahada görevli personelin afet döneminde psikososyal destek çalışmalarında dikkat etmesi gereken ilkeleri içermektedir.

